

Aina Moll

LA NOSTRA LLENGUA

Segona edició

EDITORIAL MOLL
MALLORCA
1994

Col·lecció TOMIR n.º 15

XVIII. La normalització lingüística a l'ensenyament

L'àmbit d'ús oficial és primordial per assegurar el nostre *reconeixement* com a poble de llengua i cultura pròpia en el futur –ja que els documents són fonts de la història– i en el present estatal i internacional –ja que les autonomies amb llengua pròpia són les que són generalment reconegudes en els dos àmbits (si la nostra no figura en aquesta llista, tal vegada és perquè en el moment del canvi de règim polític a Espanya no teníem prou consciència de la nostra identitat col·lectiva i no la vàrem saber fer patent a la resta de l'Estat)–. Però per assegurar la nostra *existència* present i futura com a tal poble diferenciat, l'àmbit essencial és el de l'ensenyament, des del jardí d'infància i el parvulari fins a la Universitat.

En efecte, l'escola té una gran responsabilitat en la formació de ciutadans lingüísticament *normals*; és a dir, amb un domini ple de la llengua parlada i escrita, que els permet emprar-la de manera adequada en qualsevol situació i exercir-hi professionalment.

D'altra banda, assegurar l'existència de ciutadans *normals*, és assegurar també la necessitat –i per tant l'existència– de premsa, de llibres de tota casta, espectacles, cinema i tota mena de manifestacions culturals en la llengua del territori.

Per això, en el programa *La Nostra Llengua* vaig insistir reiteradament en el tema de l'escola, li vaig dedicar una sessió sencera i l'espai central d'una altra, i varem presentar el testimoni d'un o més educadors a tots els espais destinats a l'estat de normalització de diferents pobles.

Marc legal

El marc legal de l'ensenyament ve marcat per la Llei de Normalització Lingüística, ja en el Títol Preliminar, que és el que marca els objectius i l'abast de la Llei:

Article 2. 1. *La llengua catalana és la llengua pròpia de les Illes Balears i tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la.*

2. *Aquest dret implica poder adreçar-se en català, oralment o per escrit, a l'Administració, als organismes públics i a les empreses públiques i privades. També implica (...) rebre l'ensenyament en català i rebre-hi informació a tots els mitjans de comunicació social.*

(...) 5. *Les modalitats insulars de la llengua catalana seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma.*

Aquest marc fa ineludible l'ensenyament obligatori del català a tots els infants i adolescents, que no és una imposició als ciutadans (com no ho és l'ensenyament obligatori del castellà, o de les matemàtiques), sinó una obligació de l'Administració, que té el deure d'assegurar-los, a tots, els coneixements bàsics indispensables perquè aquests drets puguin ser exercits sense que ningú sigui marginat per motius lingüístics. Si tots els infants aprenen el català a l'escola, independentment de quina sigui la seva llengua familiar, tots la coneixeran i seran lliures d'emprar-la o no (ningú pot triar emprar una llengua que no coneix), i sobretot no impediran amb la seva ignorància el dret dels seus conciutadans a emprar-la, ni el dret col·lectiu del poble de les Illes Balears a mantenir i transmetre la llengua que ha rebut dels avantpassats.

La Llei assegura també, ja en aquest Títol Preliminar, dues coses igualment importants per a la supervivència de la llengua de les Illes:

que les seves modalitats pròpies seran estudiades i protegides, i que això no causarà perjudici a la unitat de l'idioma.

Aquesta disposició hauria de bastar per suprimir les suspicàcies de dos grups minoritaris avui enfrontats, que desorienten la gran massa de gent de bona voluntat, que vol mantenir la seva llengua i la veu amenaçada per uns suposats "imperialistes" que li volen "imposar el català", o per "gonellistes" que la volen fer mil bocins.

Conèixer a fons les modalitats de la nostra llengua, i emprar-les adequadament en cada ocasió, no pot perjudicar de cap manera la unitat de la llengua; i protegir-les no vol dir mantenir-les tancades dins el seu petit cercle (un per a cada illa), amb l'excusa que a Mallorca es diu *tassó* i a Menorca *got*, o a Mallorca *nin* i *padrí*, a Menorca *fillet* i *avi* i a Eivissa *boix* i *major*, vol dir fer-les conèixer dels ciutadans de totes les illes i dels altres parlants de la llengua catalana, per enriquir-nos mútuament i per difondre a tot l'àmbit geogràfic de la nostra llengua una modalitat estàndard de nivell alt, en què les formes insulars siguin preses en consideració i ocupin el lloc que els correspon.

El desplegament d'aquests punts de l'article 2 de la Llei, és objecte de tot el Títol II (articles 17 a 26). M'interessa comentar-ne especialment els articles 18 i 22.

Article 18. 1. *Els alumnes tenen dret a rebre l'ensenyament en la seva llengua, sigui la catalana o la castellana.*

2. *A tal efecte, el Govern ha d'arbitrar les mesures adients de cara a fer efectiu aquest dret. En tot cas, els pares o tutors poden exercir en nom de llurs fills aquest dret, instant les autoritats competents perquè sigui aplicat adequadament.*

Una interpretació estrictament literal d'aquest article, ens podria menar a creure que els infants han de rebre l'ensenyament en dues "línies lingüístiques paral·leles": els de llengua castellana, en castellà, i els de llengua catalana en català.

L'experiència d'altres països demostra que aquest sistema condueix inevitablement a la consolidació de dues comunitats diferenciades dins un mateix territori, que molt fàcilment arriben a situacions d'enfrontament. Per tant, és un sistema que ens interessa molt evitar. Però el dret

a l'ensenyament en la llengua pròpia és un dret elemental de la persona, que cap societat democràtica pot deixar de banda (les dictadures el deixen de banda, i fins i tot l'atropellen, sense cap mania, i els illencs en tenim llarga experiència); per això aquest article de la Llei el reconeix sense embuts.

Ara bé, els ciutadans també tenen el dret inalienable (que els és negat en determinades dictadures, com a l'Àfrica del Sud) a ser ensenyats en la llengua del territori, com s'ha establert a l'article 2. No es tracta, per tant, de discriminar els ciutadans segons la seva llengua individual, sinó de donar-los la possibilitat de triar entre dos drets igualment importants i igualment respectables. I el poble de les Illes Balears, com a Comunitat amb identitat pròpia, també té el dret de conservar la seva llengua com a instrument normal de relació de tots els seus membres.

Al respecte i aplicació d'aquest dret s'encamina l'article que segueix:

Article 22. 1. El govern de la Comunitat Autònoma, a fi de fer efectiu el dret a l'ensenyament en llengua catalana, ha d'establir els mitjans necessaris encaminats a fer realitat l'ús normal d'aquest idioma com a vehicle usual en l'àmbit de l'ensenyament en tots els centres docents.

2. L'Administració ha de prendre les mesures adequades perquè la llengua catalana sigui emprada progressivament en tots els centres d'ensenyament, a fi de garantir el seu ús com a vehicle d'expressió normal, tant a les actuacions internes com a les externes i a les actuacions i documents administratius.

3. L'Administració ha de posar els mitjans necessaris per a garantir que els alumnes no siguin separats en centres diferents per raons de llengua.

Una correcta aplicació d'aquests dos articles (i de la resta que completen el Títol II), permetrà sens dubte la difícilíssima i apassionant empresa de normalitzar l'ús de la llengua catalana dins l'àmbit de l'ensenyament, amb ple respecte dels drets individuals i col·lectius del poble de les Illes Balears.

Les dificultats de l'empresa

Les nombroses dificultats que hem de vèncer es poden classificar en quatre grups:

a) Dificultats derivades de la divisió de competències entre el Govern de l'Estat i el de la Comunitat Autònoma

La nostra Comunitat Autònoma és l'única que, tenint una llengua pròpia diferent del castellà, no té competències en Ensenyament. Això no és degut a cap discriminació capritxosa, sinó al fet que la Constitució va establir dues vies d'accés a l'autonomia: la de l'article 151, atribuïda a les Comunitats Autònomes que, com a conseqüència d'una personalitat més definida, tenien consciència de la seva identitat i antecedents d'autogovern, i la de l'article 143 per a les altres, que rebien inicialment més poques competències. Nosaltres no teníem antecedents d'autogovern (en bona part perquè la manca de consciència de la nostra identitat ens va impedir arribar a un Estatut d'Autonomia durant la República), ni tampoc l'autoestimació necessària per reclamar i negociar amb èxit l'accés per la via de l'article 151, en reconeixement de la nostra especificitat.

Això ens va abocar a una situació difícil, perquè l'Administració que ha de prendre les mesures indispensables per a la normalització, són dues Administracions: la de la Comunitat Autònoma, que té totes les que afecten la llengua catalana, i el Govern de l'Estat, que té les de l'organització de l'Ensenyament en general (Centres, programes, professorat, inspecció, etc.). El fet que siguem l'única Comunitat amb llengua pròpia dins un *territorio MEC* monolingüe castellà ens ho fa encara més difícil, ja que les convocatòries de places les ha fetes durant anys el Ministeri d'Educació i Ciència, ignorant per complet el nostre fet lingüístic específic, mentre les de Catalunya, València, Galícia i el País Basc són objecte de convocatòries particulars.

Ara ja s'ha complert el termini de cinc anys que la Constitució preveu perquè sigui possible la reforma dels Estatuts segons l'article 143, per accedir a les competències que preveu l'article 151. Per això, el Parlament i el Govern de les Illes ja l'han reclamada, igual que moltes

altres Comunitats que es troben en la mateixa situació. Però aquesta reforma exigeix uns tràmits complicats i un clima de consens de totes les forces polítiques de l'Estat, que en aquest moment no existeix.

Sense renunciar, naturalment, a obtenir tan aviat com sigui possible les competències plenes en aquest camp, que són indispensables per a un autogovern digne d'aquest nom, el Govern de la Comunitat i el de l'Estat han de negociar acords que disminueixin tant com sigui possible les dificultats que la situació actual comporta. I els televidents que segueixen el programa *La Nostra Llengua* van poder sentir manifestacions optimistes sobre aquesta negociació, de boca del Director General d'Ensenyament del Govern Balear, del Delegat del Govern a les Balears i del Director d'Educació del MEC a la nostra Comunitat. De les paraules de tots tres es desprèn la bona disposició de tots a entendre's, que fa que els programes establerts pel Govern Balear siguin acceptats pel MEC i aplicats en igualtat de condicions que els de llengua castellana; que l'ICE de la Universitat Balear faci el reciclatge de professors; que a les proves d'accés al Professorat d'EGB hi hagi una prova de català, que s'ha de superar, i que en els concursos de trasllat el coneixement del català sigui un mèrit.

b) Dificultats provinents de la situació sociolingüística del professorat i de l'alumnat

Segons les dades del padró de 1986, publicades per l'Institut Balear d'Estadística, de cada cent infants nascuts a les Balears de sis a nou anys d'edat, n'hi ha trenta-quatre que no parlen la nostra llengua, i dotze d'aquests ni tan sols l'entenen; de cada cent de 10 a 14 anys, vint-i-tres no la parlen, dels quals cinc ni tan sols l'entenen. Naturalment, entre la minoria nascuda a fora, la proporció de castellanoparlants exclusius és molt més gran: setanta-u i cinquanta-nou per cent, respectivament.

Això vol dir que un nombre molt elevat d'escolars –que a Palma supera el 50%– tenen el castellà com a llengua familiar. Això no ens ha d'estranyar, tenint en compte que de la franja d'edat de 25 a 45 anys (que correspon a la majoria dels pares d'aquests infants), el 45,1 % són nascuts fora de les Balears i el 35,3 % (66.449 persones) no parlen català. Però sí que demostra una cosa que ja sabíem, i que és una greu

amença per a la supervivència de la nostra llengua: que la major part de les famílies mixtes –tant si el castellanoparlant és el pare com la mare– adopten el castellà com a llengua familiar dels fills.

D'altra banda, si tenim en compte que de cada cent adults de vint-i-cinc anys en amunt, no arriben a deu els qui saben escriure en català, no costa gaire deduir que la majoria del professorat de les Illes Balears, l'any 1986, era encara analfabet en la nostra llengua.

c) Dificultats provinents de les actituds

1. Actituds envers l'ensenyament de la llengua

Encara hi ha gent que considera que l'ensenyament obligatori del català és una imposició: castellanoparlants que troben innecessari aprendre la llengua de l'illa on viuen, perquè *en castellano nos entendemos todos*, i illencs que pensen que no val la pena aprendre-la a escola *perquè tanmateix l'aprenen a ca seva o al carrer*, i per tant *és millor aprendre anglès*. Val la pena remarcar que els castellanoparlants qui menyspreen la nostra llengua no són els treballadors (que en general la reclamen per als seus fills), sinó certs sectors de classes acomodades o del funcionari, acostumats que tothom canvia de llengua per a tractar amb ells; per això la seva actitud és prepotent i impositiva. I entre els autòctons, es tracta de gent que veu el castellà com a llengua de prestigi i la llengua pròpia com a inferior; la seva actitud és en el fons producte del servilisme o del complex d'inferioritat.

2. Actituds envers els models de llengua a ensenyar

Per sort, en el camp de l'ensenyament no tenim els problemes d'elaboració de llenguatge que es presenten a l'àmbit administratiu: la llengua escrita està ben codificada, i la nostra tradició literària, tan rica a l'Edat Mitjana, ha tingut continuïtat en l'època moderna, i els escriptors de les Illes hi fan un gran paper: acumulen els premis literaris en proporció molt més gran que els de Catalunya i del País Valencià, respecte a la població de cada territori.

Sí que hi ha, però, problemes d'actituds davant l'aplicació dels models de llenguatge a l'ensenyament escolar, sobretot dels primers cicles. Deixant de banda els defensors del "mallorquí sí, català no", que

moltes vegades presenten la seva "batalla" en castellà, hi ha un debat obert, que inclou pares i ensenyants, entre els partidaris de donar prioritat a les modalitats col·loquials illenques, fins i tot per als registres de nivell alt de llengua, i els qui consideren preferibles les formes barcelonines, fins i tot a nivell col·loquial. Naturalment, tan equivocats van –i tan lluny estan de complir la Llei de Normalització– els qui voldrien que empràssim l'article salat a nivell formal, com els qui pensen que convé dir *gat* i *gos* en lloc de *moix* i *ca*.

d) Dificultats provinents de la falta de tradició escolar

Aquestes dificultats són de diferents castes: les que provenen de la formació castellana dels professors, de la inèrcia de l'ús del castellà com a llengua de l'escola, i de la manca de material didàctic.

1. Amb una pèssima tradició d'ensenyament del castellà als infants illencs com si fos la seva llengua materna (que explica que hi hagi gent gran que pronuncia *lot soldados*, *la semana* o *pol lot sigglos de lot sigglos* i que diu *he venido con el tren*, *vengo a llevarle un regalo*, etc.), els nostres ensenyants tenen dificultats a ensenyar el castellà i el català tenint en compte les diferents necessitats dels infants que tenen cada llengua com a llengua materna i dels qui l'aprenen com a llengua segona. Això fa necessari un reciclatge seriós, que inclogui mètodes i tècniques d'ensenyament de "llengua pròpia" i de "llengua estrangera".

2. L'hàbit d'emprar el castellà com a vehicle d'ensenyament i com a llengua ambiental a l'escola, fa que professors que podrien ensenyar en català no s'hi atreueixin, i que els alumnes tinguin tendència a acudir al castellà per adreçar-se a un professor o a un grup de companys. M'ha passat moltes vegades que alumnes meus de català que són capaços de parlar-lo, o alumnes d'altres grups que són mallorquins, m'interpel·lin en castellà; o que un parell d'alumnes entren a la meua classe parlant entre ells en català, em demanin en català permís per donar una informació al grup i passin a expressar-se en castellà per a la comunicació col·lectiva. Són comportaments propis de la llarga situació diglòssica que hem patit, i és necessari corregir-los urgentment si no volem que el procés de normalització quedi col·lapsat.

3. L'ensenyament requereix una gran quantitat de material didàctic, no sols per ensenyar la llengua (gramàtiques, diccionaris, textos d'autors nostres,...), sinó també per a les diferents assignatures en aquesta llengua: llibres de text, atles, mapes, làmines científiques, etc. I, naturalment, també una bona programació dels continguts de ciències socials que fan referència a les Illes Balears i a la seva tradició històrica i cultural.

Com s'afronten aquestes dificultats?

1. Col·laboració

Vist el nombre i la complexitat dels problemes, és evident que per solucionar-los és necessària la coordinació d'esforços de totes les Administracions que hi estan implicades (Ministeri d'Educació i Ciència, Govern Balear, Consells Insulars, Ajuntaments, Universitat Balear) i també de tots els col·lectius d'ensenyants. En el programa de *La Nostra Llengua* que hem esmentat, va quedar clar que la col·laboració existeix.

a) Col·laboració institucional

El Director General d'Educació del Govern Balear, senyor Bartomeu Rotger, es va manifestar convençut de la possibilitat d'aconseguir les competències d'Educació per mitjà de la negociació amb el Govern Central (sense necessitat, per tant, de reforma de l'Estatut), i ell i el Director d'Ensenyament del MEC, senyor Andreu Crespí, exposaren els acords que s'apliquen actualment: els programes aprovats pel Govern Balear els aplica el MEC, amb igualtat d'horaris amb l'assignatura de llengua castellana; per conveni entre el MEC i el Govern, el reciclatge del professorat està a càrrec de l'ICE (Institut de Ciències de l'Educació) de la Universitat Balear; per a les proves d'accés al Professorat, el MEC ha establert una prova de català, que els aspirants han de superar, i en els concursos de trasllat i la contractació d'interins, el coneixement del català es computa com a mèrit; i si un professor obté el trasllat a les Illes Balears sense conèixer el català, haurà de fer un curs que s'ha establert per conveni entre el MEC i el Govern Balear.

L'ensenyament *en català* és objecte de negociació; el Govern establirà les condicions de titulació i el programa de reciclatge, i el MEC reservà les places vacants de les escoles autoritzades, per a professorat que estigui en condicions d'ensenyar en català, i inclourà en el Decret de Plantilles d'EGB una plaça de Professor especialista de Català.

Totes aquestes mesures no són suficients, evidentment, per solucionar els problemes de la distribució de competències i la manca de formació del professorat, però ajuden molt a disminuir-les, i permeten progressar.

b) Col·laboració entre els professionals, i d'aquests amb les Institucions

La col·laboració entre els responsables directes de l'ensenyament existeix també, amb el suport de les institucions. N'és prova la V Trobada d'Escoles Mallorquines, que tingué lloc el dissabte 6 de maig de 1989 a Pollença i que va ser per dues vegades objecte d'atenció en el programa *La Nostra Llengua*.

La Trobada era organitzada per la CENC (Coordinadora d'Ensenyants per a la Normalització del Català), branca docent de l'Obra Cultural Balear, que funciona des d'abans del nou règim constitucional –i és gràcies a la seva acció i a la d'institucions semblants, com la DEC d'Òmnium Cultural i l'Escola de Mestres “Rosa Sensat” a Catalunya, i els cursos Carles Salvador i l'Acció Cultural del País Valencià a la Comunitat Valenciana, que hem tingut un nucli de mestres preparats per a ser capdavanters de la normalització amb el nou règim estatutari.

La Coordinadora de la Trobada –que era patrocinada pel Consell Insular de Mallorca– era la responsable del Servei de Suport a les Escoles de l'Ajuntament de Palma, i hi participaven ensenyants de tots els nivells, des de pre-escolar a la Universitat, així com el Sindicat de Treballadors de l'Ensenyança a les Illes (STEI) i altres col·lectius organitzats. Amb el lema *La llengua, eina d'aprenentatge*, la V Trobada es dedicava monogràficament a la problemàtica de l'ensenyament del català, i sobretot *en català*. Debats, conferències, exposicions de material, etc., eren una mostra francament encoratjadora de l'entusiasme d'aquests grups de professionals, i garantia de la seva capacitat d'estimular imitadors.

2. Material didàctic

En el programa esmentat, el senyor Rotger va donar compte dels esforços que ja ha fet el Govern Balear per dotar les escoles de llibres i material didàctic –8 milions de la Direcció General d'Educació l'any 1988 (a part dels vocabularis promoguts i editats per la de Cultura), i augment considerable en l'exercici de 1989 (fins al 15 % del pressupost de la Direcció General, que confia incrementar l'any 1990). El Consell Insular de Mallorca ha publicat una agenda escolar per als professors d'EGB, i pensa donar-li continuïtat. També el Consell Insular de Menorca i molts d'Ajuntaments han editat llibres referits a la realitat geogràfica, històrica i cultural del seu àmbit de competència, destinats a les escoles (per exemple, la col·lecció que ha iniciat l'Ajuntament de Manacor, amb el llibret *Així és Manacor*). La iniciativa privada també hi ha col·laborat: diverses editorials han publicat llibres de text elaborats per ensenyants de les Balears.

De totes maneres, aquests meritoris esforços s'hauran d'intensificar molt, per donar satisfacció a les necessitats que exposaren els assistents a la V Trobada d'Escoles Mallorquines.

3. Implantació progressiva de l'ensenyament

L'escassetat de mitjans ha imposat una lentitud en el ritme d'implantació de l'ensenyament que, donada la situació sociolingüística, ha afavorit el procés, minvant les resistències que inevitablement s'han de produir en una situació com la nostra.

El fet que per a l'ensenyament en català sigui necessari un permís que es concedeix a petició de la direcció del centre, per acord del Consell Escolar (format per representants del professorat, de l'alumnat i dels pares d'alumnes) constitueix en realitat una trava i una discriminació del català respecte del castellà, que no necessita cap requisit per mantenir-se com a llengua vehicular; però es justifica per la necessitat de garantir la qualitat de l'ensenyament i l'aprofitament dels recursos humans i materials de què disposam, i té l'avantatge d'establir un debat sobre el tema entre els diferents col·lectius dels centres, amb la necessi-

tat d'arribar a un consens que, un cop aconseguit, és garantia de bon rendiment.

Amb molt bon criteri, centres i institucions estan d'acord a dur endavant la catalanització dels centres d'una manera gradual, començant pel parvulari i el cicle inicial per anar progressant de curs en curs, a la EGB; i amb el mateix sistema, o amb la introducció paulatina d'un parell d'assignatures en llengua catalana, a BUP.

Situació actual

Segons va dir el Director d'Educació al programa *La Nostra Llengua*, tenim implantat en aquests moments l'ensenyament *del* català a tots els nivells, des de parvulari fins a COU (el curs 1988-89 ha estat el primer en què s'ha exigut passar una prova de català a l'examen de Selectivitat que dona accés als estudis universitaris); tots els professors de català de BUP, FP i COU tenen la titulació correcta. A EGB hi ha professors sense titulació que els acrediti per ensenyar català; el problema es resoldrà amb els cursos de reciclatge i amb les places específiques de Professor de Català. Quant a l'ensenyament *en* català, ell creu que tots els centres que el volen el tenen, i que no hi haurà inconvenient per ampliar el nombre d'escoles que s'hi dediquen –que xifra en unes vuitanta–, a mesura que ho vagin demanant.

És molt possible que la visió del senyor Crespí sigui excessivament optimista, i segurament molta gent trobarà que també ho és la que he presentat jo en aquest recompte. Consti, però, que el panorama que he pintat no és precisament de color de rosa: les dificultats són enormes i molt variades, i vuitanta escoles que fan –total o parcialment– l'ensenyament en català són molt poca cosa, comparades amb les que ho fan encara tot en castellà. Evidentment, no estam en situació de repicar campanes. Però és evident també que la part més difícil ha estat feta, que hi ha gent que treballa amb entusiasme per la normalització i que les resistències disminueixen. Reconèixer-ho no és fer una proclama triomfalista, sinó un crit de coratge per mantenir l'esforç i convocar-hi noves col·laboracions.

XIX. La normalització lingüística als mitjans de comunicació

Els mitjans de comunicació constitueixen un altre gran àmbit d'ús de la modalitat estàndard de llengua, i són indispensables en tota comunitat lingüística normal.

Sovint es debat, en converses entre sociolingüistes, si els mitjans de comunicació són o no més importants que l'escola, per a la normalització d'una comunitat lingüística, i concretament de la nostra. Jo pens que aquests dos àmbits i el de l'Administració formen el tríode de la plataforma que sustenta una comunitat, i que si una qualsevol de les tres *potes* falla, la societat no s'aguanta. L'escola és més important des del punt de vista de la formació de ciutadans capaços de *viure* en la nostra llengua, de fer-ne un ús actiu en tota circumstància. Els mitjans de comunicació només exigeixen –i per tant, només proporcionen– un coneixement passiu de la llengua, la capacitat de comprendre-la (per això hi ha castellanoparlants capaços de llegir diaris i llibres en català i d'entendre perfectament les pel·lícules que passen per televisió, que no s'atreveixen a expressar-s'hi en una conversa senzilla). Però tenen el